

Jens Andresen: Grænseoverskridende samarbejde i den dansk-tyske grænseregion

Temanummer: Danske grænser

Grænseregionen omkring den dansk-tyske grænse indtager en særstilling som det, de fleste danskere forbinder med »grænsen«. Det er en region og en grænse, som tiltrækker sig næsten al opmærksomhed, når den offentlige debat igen har anledning til at tale om Danmark og verden udenfor. Siden 1920 har grænselinjen ligget fast, men grænsen var i det forløbne århundrede længe et sted, hvor man kunne tage temperaturen på det dansk-tyske naboskab. Det er i dag mindre udpræget, men jævnligt tilbagevendende og ofte følelsesladede diskussioner om f.eks. euroregionen, Schengen-aftalen, flygtningekrisen, genindførelsen af »midlertidig« grænsekontrol, vildsvinehegnet og senest lukningen af grænsen i forbindelse med Covid-19 fastholder grænsen som et fremtrædende symbolsk punkt for danskerne.

I grænseregionen møder man ofte en mere nuanceret virkelighed, der ikke så let passer ind i den klare antagonisme, som talen om grænsen ellers gerne er hyllet ind i. Det grænseoverskridende samarbejde har altid været de små skridts politik og haft en overvejende regional farvning, selv om ikke mindst den europæiske regionalpolitik har været med til at styrke initiativerne med midler gennem eksempelvis INTERREG.

Jens Andresen har altid haft grænsen tæt inde på livet. Han er født og opvokset i en dansksindet familie lige syd for 1920-grænsen og vendte efter sin uddannelse på Landbohøjskolen i København tilbage til grænseregionen. Han blev dog på den danske side af grænsen og engagerede sig politisk i amts- og siden regionsrådet. I de seneste år har han været formand for Grænseforeningen. En position, som han nu forlader.

Med sin baggrund og sine erfaringer fra en slesvigsk virkelighed besidder Jens Andresen en langt mere differentieret forståelse for lokale og regionale forhold end de ofte meget plakative og modsætningsprægede forestillinger, som udefrakommende bringer med sig, når de taler om grænsen, om mindretal, om tyskerne, om slesvigerne. Mennesker, der er vokset op i dette land, er oftere end andre i besiddelse af en fornemmelse for nuancer, og mange har i sagens natur gjort den erfaring, at man må finde sig til rette med hinanden.

Den nationale udvikling og opdelingen mellem dansk og tysk førte ofte til hurtige og overfladiske kategoriseringer, som om der var den ene slags og den anden slags. Men som Jens Andresen kan berette, kom han nok fra en dansk familie, der var flyttet til det, der senere blev grænseområdet, længe inden

STEEN BO FRANSEN
professor, leder af Center for
Grænseregionsforskning,
Syddansk Universitet,
sbf@sam.sdu.dk

grænsen kom, men familien var naturligvis i tidens løb blevet blandet med den lokale befolkning i landsbyen og omegnen. Det var jo i sidste ende »kun en af otte oldeforældre, der var kommet fra Danmark«. Familier fra det danske mindretal syd for grænsen oplevede svære år, ikke mindst under krigene og nationalsocialismen, men det betød ikke, at alle fornemmelser for små forskelle forsvandt i lokalsamfundet: »Da jeg var dreng, var det jo ikke så meget tyskerne, jeg blev oplært i at skulle have noget imod. Det var de tyskere, der havde været nazister.« I efterkrigstiden måtte de unge mennesker finde sig til rette, og Jens Andresen kan berette, hvorledes forholdet til jævnaldrende i landsbyen var præget af det. Selv om han forlod sit barndomshjem som attenårig for ikke mere at vende tilbage, oplevede han siden, hvordan hans bekendtskaber fra de unge år stadig betragter ham som en, der hører til.

Den regionale horisont og erkendelsen af, hvor vigtigt det er at skabe tillid og kunne tale sig til rette med folk, fik stor betydning i Jens Andresens virke, da han vendte tilbage til grænselandet. Der lå den overbevisning bag det voksende antal europæiske projekter i grænseregioner, at det netop var her, der kunne skabes resultater. Nationalstaterne stoppede ved deres grænser, men det gjorde de regionale problemer og deres mulige løsninger ikke. Her mødte Jens Andresen for første gang det grænseoverskridende samarbejde, som skulle dukke op i mange situationer siden. Det var et spørgsmål, der egentlig først fik national interesse i forbindelse med den omdiskuterede og heftigt kritiserede plan om en Euroregion Slesvig, hvor politikerne blev mødt af en alvorlig skepsis fra folk, »der var bange for at blive overrumplet og det var også det befolkningen gav udtryk for med den modstand og den protest den kom med. At den så var ufin på mange områder, er noget helt andet«. Men samarbejdet om en euroregion var ikke begyndelsen: »der hvor jeg første gang mødte betydningen af grænseoverskridende samarbejde var i forbindelse med Vadehavet. Det var der, amtsrådsmedlemmerne opdagede, at det havde en betydning at have en aftale med regionale myndigheder på internationalt niveau – altså hollandske provinser og de tyske delstater og de danske amter, der havde med Vadehavet at gøre. Der opdagede jeg betydningen af, at vi havde møder på regionalt niveau, hvorefter vi kunne gå til de nationale myndigheder og forklare dem, at sådan og sådan var vi altså enige om på regionalt niveau, at tingene så ud. På den måde fik vi et samarbejde i stand, der blev respekteret og var en succes. Men jeg opdagede naturligvis også, hvor svært det egentlig er at lave internationalt samarbejde, blandt andet fordi man hænger sig i fortolkninger langt mere, end i hvordan verden rent faktisk ser ud. På regionalt niveau er man mere interesseret i detaljerne i modsætning til den nationale politiks aftaler, hvor det er formuleringer, det kommer an på.«

Det grænseoverskridende regionalarbejde var en læreproces for de involverede. Vadehavssamarbejdet viste tydeligt, »at det altafgørende i ethvert samarbejde er, at man lærer folk at kende og får tillid til hinanden. For når det drejer sig om et samarbejde mellem Danmark og Tyskland, er der jo forskel på samfundene, men så store er de jo heller ikke. Opgaverne er jo stort set de samme. De to velfærdsstater har forskellige måder at løse deres opgaver på,

men de skal jo løses, og så er det egentlig bare med at finde ud af, hvem samtalepartneren er på det pågældende område. Noget er så lykkedes og andet er det ikke, men helt overordnet har det fortsat stor betydning for området her, at man fortsætter med at udvikle dette samarbejde.«

Det grænseoverskridende samarbejde har også i den dansk-tyske grænseregion bekræftet, hvordan kontaktskabelse, omgang og opbygning af tillid gennem personlige møder spiller en central rolle i et arbejde, der ikke alene er grænse nedbrydende, men også kan ses som et kontinuerligt fredsarbejde i en tidligere omstridt region. Den tidlige begyndelse på samarbejdet i Vadehavet er et eksempel, som Jens Andresen gerne ser tilbage på: »Det har været et spørgsmål om tillid langt hen ad vejen, og som sagt, når man lærer hinanden at kende og mødes rimeligt jævnligt, nedbrydes dette problem. I forbindelse med samarbejdet i Vadehavet var det jo de nederlandske provinser, de tyske delstater og de danske amter, der havde med det at gøre. Der fandt de i delstatsregeringerne i Kiel og Hannover, at de bevægede sig ned under deres niveau, hvis de skulle tale med de andre. Så var det jeg henvendte mig til Kreis Nordfriesland og Kreis Dithmarschen, og spurgte, om ikke de ville være med på samme plan, som vi opererede på, og fortalte dem om de fordele, vi (de hollandske provinser og de danske amter) så i et regionalt samarbejde. Landråden i for Kreis Nordfriesland i Husum, Olaf Bastian, sagde, at det kunne han se megen fornuft i, men han havde desværre ikke tid. Så jeg spurgte, hvad det skulle betyde, om han virkelig ikke havde tid, når han kunne se fordelene for sin Kreis. Ja, det var han nødt til at sige, fordi det var jo et internationalt samarbejde, og det er noget, der kræver, at man rejser og besøger hinanden og deltager i konferencer, og det kan jeg ikke. Så sagde jeg, nej, der er jo heller ingen der siger, at du skal rejse, hvortil han svarede. Jamen, hos os er det sådan, at kreds dagen og kreds dagsmedlemmerne har taleret og kan sige, hvad de vil i kreds dagssalen, men når beslutningerne er truffet, er det min opgave at tage ud at fortælle, hvad kreds dagen i Husum mener. Så der havde vi det jo helt anderledes delt op, hvor vi som folkevalgte amtsrådspolitikere også skulle præsentere amtets holdninger udadtil. Men vi fik ham med. Og de fik tid.«

Det grænseoverskridende samarbejde har også i den dansk-tyske grænseregion bekræftet, hvordan kontaktskabelse, omgang og opbygning af tillid gennem personlige møder spiller en central rolle i et arbejde, der ikke alene er grænse nedbrydende, men også kan ses som et kontinuerligt fredsarbejde i en tidligere omstridt region

Det havde nu også med den berømte redningshelikopter at gøre, der blev et tidligt symbol på, at det grænseoverskridende samarbejde var muligt: »Vi havde jo talt om det fornuftige i at få en helikopter, der kunne sættes ind på begge sider af grænsen, og pludselig skrev de tyske aviser, at den tyske redningstjeneste ville etablere sin nordligste station i Rendsburg, måske endda

Neumünster. Vi var interesserede, fordi det var svært at få ambulancer til Rømø og andre steder inden for en rimelig tid. Men da vi gav udtryk for, at vi gerne ville være med, kunne landråden Olaf Bastian i Nordfriesland ellers i en fart få indkaldt til et møde i Niebüll. Og faktisk blev helikopteren placeret i Niebüll – fordi vi fra sønderjysk side viste interesse for at bruge den, og – ikke mindst fordi det var meget vigtigt, at ferieøen Sild blev ordentligt betjent. Da sønderjyderne kom ind i Region Syddanmark, syntes de, at de gode erfaringer med redningshelikopteren skulle udnyttes. De foreslog, at der blev oprettet helikopterdekning i resten af Region Syddanmark og gerne i samarbejde med den tyske side, men det ville man ikke fra dansk side. Man var meget forbeholden og ville ofre langt mere på ambulancerne. Men på et tidspunkt blev presset jo alligevel så stort, at der nu er tre eller fire landsdækkende helikoptere.«

Jens Andresen kunne ikke sige, at politikken havde gjort tilstrækkeligt for at overvinde fordomme og negative billeder af modparten, men i praksis var det heller ingen let opgave. På det politiske plan var erfaringerne med samarbejdet dog langt overvejende positive. Det drejede sig om at skabe et fornuftigt samkvem, og det var lykkedes udmærket, når forsøget blev gjort. Det gav modsat ikke garanti for, at samarbejdet bragte de forhåbende resultater. Der kunne opstå forhindringer, der viste sig svære at overvinde. »En af de største her og nu er, at det har været oplagt at samarbejde om sundhedsområdet, men der er det jo sådan, at patientgrundlaget reelt er en kapital, og den sidder man på. Det vil sige, at universitetshospitalet i Odense værner om, at det har så stort et patientgrundlag som muligt, og endnu mere gør Kiel, fordi det er under et hårdt pres sydfra fra Hamborg. Ingen vil derfor afgive noget, og i stedet for at slå tingene sammen og udveksle, så netop denne udveksling kunne være til gavn for begge parter, kommer området imellem centrene i klemme.«

Eksemplet fra sygehussamarbejdet er typisk for grænseregionen og det grænseoverskridende samarbejde. Med delingen forsvandt en repræsentation, et forum for regionens interesser, der i stedet er adskilt på hver side af grænsen, men derigennem også kun tæller mindre end halvdelen af deres samlede potentiale. Netop her blev arbejdet med at komme tættere på hinanden alvorligt ramt af kommunalreformen i 2007, der medførte en svækkelse af det grænseoverskridende samarbejde. »Sønderjylland var mere motiveret som amt til at deltage i det grænseoverskridende samarbejde end region Syddanmark. Til at begynde med – jeg var jo med i en periode i regionsrådet – kunne vi holde flaget højt, og selv om det ikke ligefrem var regionsformandens hobby, gjorde han alligevel en hel del for at få etableret et grænseoverskridende samarbejde med landsregeringen i Kiel. Det lykkedes forsåvidt også for Carl Holst at få det op at stå, men at amtet var mere motiveret for det, lå jo sådan set i kortene, og det har været medvirkende til, at der ikke længere er den samme fremdrift i det grænseoverskridende samarbejde. Man kan måske også vende det om og sige at i den tid, i Sønderjyllands Amtsråd, tog vi de nærliggende frugter og skal man videre, er det naturligvis sværere.«

Det spillede naturligvis en stor rolle, at beslutningsprocesserne rykkede ud af Sønderjylland, og Region Syddanmark ikke havde den samme interesse for grænselandet, som amtet havde haft, men det havde også meget at gøre med, at kommunerne nu fik mange af de opgaver, der nødvendigvis skulle samarbejdes om: »Kommunerne har ofte svært ved at erkende, at det i et samarbejde i en periode kan være den ene part, der har de største fordele, men at det måske siden bliver den anden. Det kan skifte frem og tilbage, men her er kommunerne ikke så egnede til at indgå kompromisser. Det kunne amterne bedre, og der fik man lavet nogle politiske forlig om, at man ville arbejde videre på bestemte områder, hvilket kommunerne ikke på samme vis er gearet til.«

Drivkraften bag det grænseoverskridende samarbejde handlede ikke om at få en anden grænse, men var styret af pragmatiske hensyn og ønsket om at forbedre mulighederne i en dobbelt udkantsregion: »Da vi fik samarbejdet hen over landegrænsen, havde det noget at gøre med, at vi eksempelvis ikke kunne få Falck til at lave flere Falckstationer her i området. Så viste brandvæsenet i Flensborg sig pludselig interesseret i at betjene et større område, og på den måde kom tingene i gang. Så viste der sig nogle områder, hvor samarbejde naturligvis var helt nærliggende, som ikke mindst på miljøområdet. Landegrænsen udgør ikke noget klart skel. Afvanding og naturopretning var jo helt naturligt at foretage på begge sider af grænsen. Vi så jo for nylig billederne af de oversvømmede marker på den danske side, mens det var tørt på den tyske. Her er der et eksempel på, at vi i Danmark er meget centraliserede med hensyn til afvanding, mens man syd for grænsen har et vandløbslaug for hvert enkelt vandløb. Min far var faktisk i mange år formand for sådan et lokalt vandløbslaug, hvor det var hans opgave at få hyret entreprenører til at få ryddet vandløbet hvert år og bagefter få fordelt udgifterne til de forskellige lodsejere, og så var det amtet, der stod for opkrævningen.« Her ser man et godt eksempel på, hvordan grænsen fører til forskellige strukturer. »Når det derimod drejer sig om vandindvinding har vi jeg ved ikke hvor mange vandværker – nærmest et i hvert kirkesogn – i Danmark, og i landsdelen Slesvig (Sydslesvig) har de tre vandværker.«

Det gode samarbejde og de positive udtalelser om udviklingen i grænseregionen forbindes altid med et obligatorisk buk for København-Bonn-Erklæringerne fra 1955 som grundlaget for alt, hvad der siden skete. Jens Andresen betvivler heller ikke deres betydning, men understreger dog, at deres position i høj grad skyldes en retrospektiv vurdering. »Lige umiddelbart i 1955 skabte det jo ikke den store forandring. Det er noget, der er kommet hen ad vejen. Hvis jeg sådan tænker på, hvilke holdninger vi havde i midten af halvtredserne, og hvad jeg er oplært i, og så hvordan det er vendt, jamen så er det jo en følge af 1955-erklæringen, det er der ingen tvivl om, men det er ikke sådan, at man kan sige bom, det kom her og nu. Men det har også noget at gøre med, at det nok er vigtigt med sådanne aftaler, men der ville jo nok have været en naturlig udvikling.« Efter krigen var situationen en anden, og udviklingen fulgte et andet spor, der helt klart havde tilnærmelse og afspænding som vigtige ingredienser.

Et område, der altid har haft Jens Andresens store bevågenhed, er forholdene omkring mindretallene nord og syd for grænsen. Det er vel det område, hvor de største forandringer er sket. Den noget egenartede parallelle løsning, hvor med erklæringerne fra 1955 blev holdt separat og ikke udvekslet parterne imellem, tror Jens Andresen »egentlig har været en fordel, fordi man så ikke har villet stå tilbage over for hinanden i behandlingen af mindretallene. Lige nu oplever jeg det på den måde, at man fra tysk side og især fra slesvig-holstensk side er meget fokuseret på mindretallene. Om det så er SSW's fortjeneste, skal jeg lade være usagt. Det er man også fra dansk side, men det er mere traditionsbundet, om jeg så må sige, og der kan man måske sige, at mindretalsforholdene er rykket mere i baggrunden, fordi det er en tradition. Fra tysk side er det 'in' her og nu.« Hvorom alting er, var det ikke til at forudse, at mindretallene ville ændre deres indstilling så meget, at de i dag spiller en vigtig rolle i det grænseoverskridende samarbejde.

➤➤ **I Danmark er det jo gået sådan, at det tyske sprog ikke er særlig eftertragtet; man er ikke særlig interesseret i det. Jeg tror dog, at det er ved at ændre sig, for der kommer nok en erkendelse af, at hvis vi vil noget mere samkvem, skal vi altså også kunne forstå hinanden**

Og her ville vi være ved grænseregionens kulturelle dimension. Det tyske sprog har været i stadig tilbagegang i det fuldstændig engelskdominerede Danmark, der engang brystede sig med de mange fremmedsprog, de unge angiveligt lærte i skolesystemet. Sproglig og interkulturel kompetence er centrale egenskaber i en grænseregion, men her var fremskridtene i senere år mere udprægede på tysk side. Det lader sig fortolke som et skift i majoritetsbefolkningens indstilling. »I Danmark er det jo gået sådan, at det tyske sprog ikke er særlig eftertragtet; man er ikke særlig interesseret i det. Jeg tror dog, at det er ved at ændre sig, for der kommer nok en erkendelse af, at hvis vi vil noget mere samkvem, skal vi altså også kunne forstå hinanden. Ikke mindst erhvervslivet stiller krav om, at flere behersker det tyske sprog. Og på den konto kan det godt komme til en i det mindste beskeden vækst i interessen for det tyske sprog. Det tror jeg på. Men jeg synes, at det er imponerende på den tyske side, hvor jeg var med til en snak i undervisningsministeriet i Kiel om udviklingen af danskundervisningen i de tyske folkeskoler. Her fik jeg meget klart at vide, at det ikke havde megen gang på jorden, fordi man ikke havde de nødvendige lærere, og fordi dansk jo ville fortrænge noget andet på timeplanen. Det er jo også hertilands et evigt argument. Dengang, omkring 2007-8 foresvæver der mig et tal omkring de 500, der modtog undervisning i dansk i slesvig-holstenske folkeskoler, men ti år senere fik jeg et tal på fem og halvt tusind. Det siger jo noget om, hvordan flertalsbefolkningen agerer, og at der er interesse for, at deres børn lærer noget dansk. Måske kun en time eller to om ugen, hvad ved jeg, men bare det, at interessen er der, fortæller jo noget.«

Det er et af de områder, hvor det nærmere er den danske indflydelse, der i disse år vinder indpas på den tyske side af grænsen, og ikke som en del af den danske opinion altid forestiller sig, tyskheden, der er på stadig fremmarch. »Umiddelbart er der fra et dansk perspektiv i dag ingen grund til at være bekymret i relation til et grænseoverskridende samarbejde, for man er fra tysk side meget interesseret i at lære af eller ligefrem at overtage en stor del af den adfærd, der kommer fra Danmark og Skandinavien i det hele taget. Det er man meget, meget åben for.« Og Jens Andresen nævner et eksempel fra sin egen tid og sin egen baggrund, nemlig betydningen af andelsvæsenet som en dansk opfindelse: »Det var jo meget mere udbredt i Danmark, hvorimod den private handel helt dominerede på tysk side. Og det er imponerende at betragte, hvordan det har ændret sig. Da jeg var barn, og min far solgte kreaturer, eller hvad det nu var, foregik det med håndslag og afregning, inden dyret kom på lastbilen. Nu kører det også syd for grænsen med, at der kommer en bil og afhenter produktet, og så får du en afregning, når værdien er objektivt konstateret på forædlingsvirksomheden. Den tillid, der ikke var der tidligere, er kommet gennem kendskab til de danske andelsvirksomheder, der er begyndt at operere syd for grænsen.«

Den gamle danske nationale forestilling om, at det er tyskerne, der kommer, har gennem mange år været en fejltolkning. Danskerne savner ikke ressourcer i forhold til naboerne, men der er langt mere tale om, at man halter mentalt bagefter og udviser store mangler i den måde, hvorpå man læser naboen. »På det kulturelle område, er der i hvert fald ikke nogen grund til betænkelighed.«

Disse forhold ændrer ikke på, at det grænseoverskridende samarbejde for Jens Andresen og mange andre »befinder sig i et dødvande«. Det er svært at tro, at det ikke skulle komme igen, fordi samarbejdet altid er til fordel for de implicerede. »Problemstillingerne, der står i vejen, ændrer sig ikke meget, og de kan ikke umiddelbart forventes løst på det regionale plan. Der er eksempelvis lige blevet opført et nyt sygehus i Aabenraa, og nu taler de om at bygge et nyt i Flensborg. Jeg har jo den opfattelse, at det kan godt være, at vi skal have alle specialer i området, hvor vi bor, men ikke nødvendigvis både i Flensborg og Aabenraa. Til gengæld ville vi stå styrket, hvis der var syv specialområder i Aabenraa og de andre syv i Flensborg. Men der kommer naturligvis igen det med patientgrundlaget. Og med finansieringen, når man har sygekasser syd for grænsen og skattefinansiering her, men det kunne man vel finde en løsning på. Alt kan jo løses. Men løsningen skulle være, at man tænker mere i fælles enheder omkring landegrænsen, end man gør, som det ser ud nu. Hvad der også ville være oplagt var at holde op med at tale om en erhvervshavn i Flensborg, men at man lavede en erhvervshavn for hele området som ligger der, hvor de nu næsten er færdige med at rydde op efter elværket i Aabenraa. Det er oplagt, alene fordi der er en vanddybde, som ikke giver bøvl. Og så er der andre ting, som naturligt kunne ligge i Flensborg – et Søfartsmuseum og en ”regional hovedbanegård” eksempelvis – og sådan er der en række ting i hverdagen, der lægger op til et samarbejde.«

Det halter flere steder. Infrastrukturen er et bekendt eksempel, fordi den på begge sider af grænsen er underudviklet, ikke mindst når det kommer til en effektiv jernbanetrafik. Men disse problemer går igen. Jens Andresen henviser gerne til vindmøllerne, der står tæt på den tyske side af landegrænsen midt i landet og videre ud vestpå. »Nu har vi i Danmark i de senere år været meget forbeholdne med at placere vindmøller på landjorden, mens man har været mere frimodig syd for grænsen. Fint nok. Til gengæld er det jo grotesk, at de vindmøller, der står lige på den anden side af grænsen, står stille i hvert fald halvdelen af vinterperioden, fordi man ikke kan komme af med energien sydpå, fordi infrastrukturen ikke er i orden. Men så kunne man vel have sendt strømmen nordpå?«

Med den slags oplagte ting bør der jo komme et samarbejde, der kan ændre forholdene. Der ligger fortsat store muligheder i det grænseoverskridende samarbejde, og det kan kun styrke regionen, hvis man kan finde ud af det. Der er ganske enkelt en række funktioner, og stadigvæk for mange, som kun har et halvt virkeområde, når man ligger op ad en landegrænse«.

Det er de pragmatiske og (lav)praktiske områder, der nævnes, når regions-samarbejdet skal roses. Redningshelikopteren, Regionskontoret i Padborg, rådgivningen for pendlere, eller den konkrete ekspertise, når det drejer sig om at sælge regionens projekter i EU. Virkelig opmærksomhed tiltrækker disse områder næppe ud over det regionale, og der har vel ud over det skibbrudne forsøg på at gøre Sønderborg til europæisk kulturhovedstad ikke været hverken kraft nok i den delte og ikke altid enige region eller mulighed/evne for at vinde den fornødne opmærksomhed uden for regionen. Den mangelfulde infrastruktur, det mislykkede forsøg på at skabe et universitetssamarbejde på tværs af grænsen, men også regionens tilsidesættelse i forhold til langt mere sexede projekter som Femern Bælt er kun enkelte eksempler på, hvordan regionen trods alle fremskridt og atmosfæriske forbedringer ikke for alvor er kommet i omdrejninger.

» Det er de pragmatiske og (lav)praktiske områder, der nævnes, når regions-samarbejdet skal roses. Redningshelikopteren, Regionskontoret i Padborg, rådgivningen for pendlere, eller den konkrete ekspertise, når det drejer sig om at sælge regionens projekter i EU

Nogle få kilometer vest for Løgumkloster, hvor Jens Andresen har boet i mange år, ligger Bredebro. I dag er den lille by på landevejen mellem Tønder og Ribe kendt som hjemsted for skomærket Eccos fantastiske succes på det globale marked, men i 1800-tallet var byens store personlighed kniplingskræmmeren Jens Wulff. Op i en høj alder kommenterede han begivenhederne i årene omkring Treårskrigen i sine dagbøger. Wulff hørte til den slags iagttagere, hvis optegnelser heller ikke i trykt og tilgængelig tilstand bragte ham megen berømmelse. Historikerne citerede ham ikke, når de skrev om den na-

tionale kamp og det hadefulde forhold til den anden side. For Jens Wulff var de nationale ideer, tyske som danske, forrykte. De var bragt ind i samfundet af »skrivere og snakkere«, som yppede kiv i en verden, der tidligere havde været præget af gensidig respekt. Wulff havde venner og familie på begge sider. Han kom ud af det med dem alle som en retskaffen helstatsmand. Han frygtede, at striden i hans levetid ville komme til at præge generationer, og forstod ikke, at man ikke kunne tale sig til rette om problemerne i stedet for at råbe ophidsede nationale skældsord. Når man beskæftiger sig med det grænseoverskridende samarbejde og hører de mennesker, der igennem mange år har arbejdet for at bringe det fremad, opstår der let det indtryk, at det i grænseregionen også i begyndelsen af det 21. århundrede drejer sig om at komme tilbage til den tid, der fandtes, inden man ikke længere ville snakke med hinanden.

Litteratur

Iversen, P.K., red. (1954 og 1955), *Kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbog*, Sønderjyske Aarbøger 1954: 60-130; 1955(1): 55-152; og 1955(2): 184-227.
Region Sønderjylland/Schleswig (2018), *20 år – 20 syn. 1997-2017*, Padborg: Regionskontor & Infocenter.